

14. *Градостроительные основы развития и реконструкции жилой застройки.* / Под общей ред. Ю.В. Алексеева. М.: Издательство Ассоциации строительных вузов, 2009. 640 с.

Вигдорович О. В. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ПЛАНИРОВОЧНОЙ СТРУКТУРЫ СИСТЕМЫ ОБСЛУЖИВАНИЯ В АРХИТЕКТУРНО-ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫХ КОМПЛЕКСАХ. В статье рассмотрены градостроительные предпосылки изменений, происходящих в социально-планировочной структуре системы обслуживания в последнее время. Проведен анализ механизма взаимодействия центральных и периферийных районов города. Продемонстрировано образования нового качества городской среды, при котором эти части города становятся «фокусами», то есть местами, где формируются и проявляются высокие потребительские стандарты. Рассматриваются изменения в потребительской сфере, вызванные формированием различных потребительских потоков. Установлено, что изменение пространственного поведения потребителя привело к изменениям структуры общественного обслуживания в целом. Количество центров обслуживания и отдельных зданий любого профиля должно определяться в результате тщательного анализа градостроительной ситуации, потребительского спроса и анализа конкурентной среды. В связи с этим, организация общественного обслуживания должна строиться с применением гибкого структурирования и комплексности. Это возможно при формировании общегородской многофункциональной территориально-

пространственной модели, в которой основным методологическим принципом будет полицентричность.

Ключевые слова: архитектура, градостроительство, микрорайон, обслуживание.

Vigdorovich O. MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL AND PLANNING STRUCTURE OF THE SERVICE SYSTEM IN ARCHITECTURAL AND URBAN PLANNING COMPLEXES. The article considers the urban development prerequisites for changes in the social-planning structure of the service system within the recent years. The analysis of the interaction mechanism between central and peripheral areas of the city is carried out. There is the formation of a new urban environment quality, in which these parts of the city become "focuses", that is, places where high consumer standards are formed and demonstrated. Changes in the consumer sphere caused by the formation of various consumer flows are considered. It has been established that the change in the consumer spatial behavior has led to changes in the structure of public services in general. The number of service centers and individual buildings of any profile should be determined by a thorough analysis of the urban planning situation, consumer demand and competitive environment. In this regard, public services need to be organized in a flexible and integrated manner. It is possible at formation of the city multifunctional territorial-spatial model in which polycentricity will be the main methodological principle.

Key words: architecture, urban planning, microdistrict, service.

DOI: 10.29295/2311-7257-2019-98-4-34-43

УДК 72.01; УДК 711.4; 314.7

Височин І.А.

Сумський національний аграрний університет

(вул. Г. Кондратьєва, 160, м. Суми, Україна; e-mail: Via1946@ukr.net; orcid.org/0000-0001-5122-6016)

МІГРАЦІЙНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ МЕШКАНЦІВ ТА РОЗВИТОК УРБАНІЗАЦІЇ

У статті подані теоретичні основи взаємовідношення міграційних переміщень населення і розвиток урбанізації. Розроблено методи структурної реорганізації містобудівних систем, які зазнають впливу від міграційного натиску, для створення композиційно-планувальних основ, котрі забезпечували б стійкий розвиток територій регіонів і мегаполісів. Проведено історико-архівний огляд, графічне кодування статистичної інформації, аналіз географії соціально-економічних, трудових та рекреаційних (регіональних) зв'язків, соціологічні і транспортні, аналіз ринку нерухомості трудових ресурсів і ринку праці, міграційної активності населення, математичне моделювання. Виявлено основні принципи та методи регулювання міграційних потоків містобудівними засобами. Створено композиційно-планувальні основи для центрострімких тенденцій у русі функцій у користувачів. Встановлено інтегрований критерій якості життя умовного мешканця і рівень розвиненості ринків нерухомості, працевлаштування та різних послуг – «Показник міграційної привабливості території». Розроблено оцінку - ступінь міграційної привабливості території, а саме: ступінь розвитку соціально-економічної і територіально-просторової структури поселення, котра відображає можливості отримання прибутку, працевлаштування, покращення житлових умов, політичного, соціального та екологічного сервісу.

Ключові слова: міграція, міграційні переміщення, агломерація, просторовий каркас, функція трудового тягіння, маятникова та щотижнева міграція, «престижність адреси».

Вступ. Приблизно з середини 19 ст. інтерес до вивчення міграції як територіально-просторового феномену еволюціонував, розглядаючи міграцію як результат культурної асиміляції (етнічні, культурні, лінгвістичні, конфесійні дифузії тощо); рівень економічного розвитку певних територій (міграційна і еміграційна складові); об'єкт політико-економічного контролю та управління (виникли на протязі 30÷90рр. 20 ст.).

Люди полишали місця проживання, при умові, що «місця прикладення праці» були зруйновані і працевлаштування було тільки у великих та надвеликих містах. І все це виникло в 90-х рр. ХХ ст. при розпаді СРСР.

Актуальність теми полягає в наступному:

1) неврегульовані міграційні процеси здібні деформувати регулятивні державні програми соціально-економічного і демографічного розвитку території України. Вони мають активний вплив на зміни функціонально-композиційно-планувальної структури.

2) система переваг у здійсненні міграційних переміщень мешканців поселень є результатом його взаємодії із просторовим середовищем проживання і визначається сукупністю властивостей цього середовища, варіативність яких формує блок керівних дій на розвиток усіх територіально-композиційно-просторових процесів та структурних одиниць території.

Аналіз досліджень і публікацій. Відсутність механізму регулювання міграційного напливу в містобудівній політиці України, а також значне зниження частки місцевих бюджетів (до 15%) на фоні повної відсутності фінансування житлового фонду для малозабезпечених сімей (таких на 01.01.2019 р. складає біля 30%) призводить до стихійного освоєння міських просторів міграційними потоками, котрі в містобудівному контексті стають сукупністю функціонально мотивованих територіально-просторових пересувань мас населення згідно наступних чинників: професійні (працевлаштування), соціально-майнові, політичні, національні,

конфесійні та інші по головних напрямках планувального каркасу регіону і міста

Науковою базою є праці вітчизняних вчених: Ю.П. Бочарова, М.М. Дьоміна, В.І. Єжова, В.Й. Кравця, Г.І. Лаврика, В.О. Тимохіна, Г.К. Фільварова, а також праці російських вчених: Л.М. Авдотьїна, В.Г. Давидовича, В.М. Білоусова, Д.І. Богорада, А.В. Кочеткова, І.Г. Лежави Я.В. Косицького, І.М. Смоляра, А.Е. Гутнова, Є.М. Перцика, З.М. Яргіної [1] та інших. Наукові фундаментальні праці цих вчених та дослідників є основою у вітчизняній і зарубіжній теорії розселення і містобудування.

Вивченням термінології: міграція, маятникова (щодобова та щотижнева), трудова міграція, трудові переміщення (у пошуках місць праці) тощо у структурі радянського міста присвятили праці дослідники: демографи, економісти, містобудівники, соціологи, психологи, політологи, котрі зуміли сформулювати «просторово-міграційні переміщення», «міграційно-орієнтовані трудові традиції» в міждисциплінарному вивченні міграції. Ось тільки деякі з них: Вишневецький А.Г., Гольц Г.А., Давидович В.Г., Заблоцький, Заславська Т.І., Коган Л.Б., Медведков Ю.В., Межевич М.Н., Переведцев В.І., Півоваров Ю.Л., Покшишевський В.В., Проваторова А.А., Родман Б.Б., Рібаковський Л.Л., Табориська І.М., Харев Б.С., Шелейховській В.Г. [2] та інші.

Проблемам розвитку теорії розселення із втратою планувальної складової у розробці систем розселення і генеральних планів міст в нових ринкових (соціально-економічних) умовах присвячено блок досліджень російських містобудівників, а саме: Бочаров Ю.П., Белоусов В.М., Владіміров В.В., Коган Л.Б., Малолян Г.А., Лежава І.Г. [2] та інші.

Проблемам розвитку теорії розселення на Україні, системі розселення та розробці генеральних планів в сучасних ринкових умовах (1992-2019рр.) присвятили своє дослідження провідні вітчизняні містобудівники та урбаністи. Ось тільки деякі з них: Фільваров Г.К., Єжов В.І., Дьомін М.М., Лаврик Г.І., Репін В.М.,

Тимохін В.О., Рудницький А.М. [2] та інші.

Із зарубіжних авторів 20 ст. цікавими видаються праці з піднятої проблеми Й. Болан, Р. Бюс'єр, М. Кадваладдер, В. Крісталлер, П. Мерлен, В. Островський, П. Хагет [2], котрі виконували одночасний аналіз розвитку урбанізації міст з елементами соціології, демографії та вивчення міграційного переміщення мас населення. У їх працях намічена тема міської та регіональної планувальної трансформації, історико-емпіричного аналізу міського розвитку і планування базується на виділенні ролі структурних елементів міста: кістяк, каркас, центри.

Міграційним проблемам у нових соціально-економічних умовах України присвячено блок досліджень провідних вітчизняних вчених: Г.К. Фільварова, М.М. Дьоміна та інших [3].

Автором статті також вивчені кількісні характеристики міграційних процесів: число мігрантів, час та відстані їх переміщень. Ось тільки деякі приклади (світового значення) вивчення загальних міграцій і специфічні моделі містобудівного розвитку великих міст. Концепція «Трикутної» структури межі розселення; «Трикутник радіальних вулиць і нової хорди Мадрида» (арх. А. Сорія і Мата, 1882 р.) [4, с.60]; в Англії Ебенізер Говард запропонував групові системи розселення невеликих міст, які він назвав «міста-сади» [5, с.11] (опубліковано ще в 1898 р.). «Пропозиція щодо реконструкції міста та удосконалення системи зв'язків» Ежена Енара (Франція), 1902 р. [5, с.15], що з розвитком поперечних напрямків, створенням мережі кільцевих доріг і багаторівневого перетину магістралей частково вирішує транспортну та міграційну проблеми міста. Концепція «організованої» децентралізації, де в федерації напівавтономних міських районів, розділених зеленими зонами шириною до 1 км, передбачувалось розташування житла, сфери послуг та сфери виховання, різноманітні центри прикладення праці поряд з виробничими майстернями і заводами (арх. Є. Саарінен, 1918 р.) [6, с.112]. Концепція «Лінійного

міста» та автозаводу в Нижньому Новгороді (арх. М. А. Мілютін, 1930 р.) [7, с.63]. «Лінійне розселення Варшави функціональної» (арх. Я. Хмелевський та С. Сиркус, 1934 р.) [8, с.43]. «Лінійно-вузлове розселення» смуги Змін-Остроковіце в Польщі (арх. І. І. Вотенилек, Я. Штурса і К. Яну, 1944 р.) [8, с. 24]. «Лінійно-вузлове місто» в концепції відновлення Лондона (арх. Л. Гільберсаймер, 1944 р.) [9]. У концепції розвитку міст з високою щільністю населення при мінімальній площі забудови в 40-х роках ХХ ст. Ле Корбюз'є розрізнені будинки об'єднав в один загальний корпус, у результаті чого утворюється новий варіант розселення [10]. У США в 60-х рр. ХХ ст. на периферію великих міст стали виходити торгові центри, потім – наукові і навчальні містечка поєднані, зазвичай, з крупними спортивними комплексами. Проте останнім часом для скорочення міграційних переміщень мешканців містобудівні пошуки велись у напрямку збереження компактності мегаполіса. Другий напрямок – пасивне сприйняття невпинного росту міст і спроби виправдати його в теоретичній концепції «динамічного міста». Ідея «паралельних міст» у США займає проміжне становище. Завершує ряд проектів міст-двійників або «паралельних міст» напівфантастичний проект «Токіо над водою» (арх. Кендзо Танге, Японія, 1961 р.), у якому К. Танге пропонує ідею «Лінійного розвитку» у напрямку головної осі «civis-axis». Концепція «Спірального міста» в Японії (арх. Н. Курокава, 1959 р.). Концепція міста «Кластерів» (арх. А. Ісозакі, Японія, 1960 р.). Фактор міграційної активності населення було висунуто до ряду провідних при виявленні ролі центрів для розміщення обслуговуючих функцій (К. Дзевонський, С. Бляховський та інші, Польща, 1972-1974 рр.) [9, с.22]. Нааф, Wienlich 1984 j., «Модель міста, котре постійно розвивається» та «смуг розселення», які пов'язані з теорією Ф. Перу і теорією дифузії.. Міжсистемний підхід до розгляду міста як скупчення людей у найближчому і віддаленому оточенні П. Джейса (Англія, 1990 р.). Значну роль у вирішенні проблем, заявлених в

рекомендаціях Нової Афіїнської хартії (1998 р.) щодо наближення роботи до житла, удосконалення інфраструктури останнього, мають значення дослідження Г.І. Лаврика. В сучасний науковий обіг впроваджується теза провідної ролі так званої «сучасної західної моделі теорії планування» (modern western urban planning), складеної на протязі ХХ ст. в основному в Англії, Німеччині і США, в подальшому розвитку урбанізації в усьому світі. Ця тема була провідною на 10-й Міжнародній конференції з теорії та історії планування міст, що відбулася в Лондоні в липні 2002 р., де провідними були такі тези, як «... справжнє планування є одночасно і наукою, і мистецтвом», «... потрібно звернути увагу на мистецтво планування ...», «... характерними рисами нашого століття є досконалість і водночас хаос у теоріях розвитку великих міст ...» тощо.

Під патронатом європейської спільноти опрацьовано декілька документів щодо сталого розвитку міст: «Зелений рапорт» 1990 р., який стосується міського середовища, у програмі «Європа 2000+»; «Співпраця для просторового розвитку Європи у 1994 р.» виділила тенденції сталого розвитку; проведено Європейську конференцію сталих міст, на якій прийнято «Хартію європейських міст (Хартія з Аальборг)». Перші результати обговорені на конференції «Європейські міста сталого розвитку» (European Sustainable Cities) у Лісабоні в 1996 р. [9, с. 81].

З поданих вище класичних методів розвитку регіонів, на превеликий жаль Україна майже нічого не використала для свого розвитку.

На підставі проведених досліджень автор статті подає невирішену проблему - *розробка методів структурної реорганізації містобудівних систем, які зазнають впливу від міграційного натиску.*

Мета статті. Розробка методів структурної реорганізації містобудівних систем, які зазнають впливу від міграційного натиску, для створення композиційно-планувальних основ, котрі забезпечували б стійкий розвиток територій регіонів і мегаполісів.

Завданням є формування концепції і рекомендації з комплексної оцінки розвитку планувальної структури містобудівних об'єктів різного рівня і стадій урбанізації середовища.

Об'єктом дослідження є містобудівні структури різного рівня в процесі структурного формування планувального каркаса під впливом активізації та ускладнення між-компонентних функціонально-просторових зв'язків.

Предметом дослідження є вичленення особливостей функціонально-просторової трансформації містобудівних систем під натиском міграційних потоків та розробка методів структурного формування каркасу.

Методичні прийоми досліджень. Історико-архівний огляд (у т.ч. і Інтернет-огляд), графічне кодування статистичної інформації, аналіз географії соціально-економічних, трудових та рекреаційних (регіональних) зв'язків, соціологічні і транспортні, аналіз ринку нерухомості трудових ресурсів і ринку праці, міграційної активності населення, математичне моделювання. Багаторівневість дослідження дозволила забезпечити змістовну спадковість теоретичних висновків і практичних рекомендацій для кожної стадії (рівня) містобудівного проектування.

Результати дослідження. Міграцію можна досить легко поділити на три її складові:

- 1) щодобова міграція мешканців у межах спальних районах великих і найбільших міст від місця проживання до місця працевлаштування. Наприклад, за добу у Харкові за офіційними даними користується трамваєм 340 тисяч або 19,4%, троллейбусом – 400 тисяч або 22,83%, автобусом – 101 тисяча або 5,76%, маршрутним таксі – 140 тисяч або 8,0%, метрополітемом – 771 тисяча або 44,0%, що сукупно складає 1 мільйон 752 тисячі пасажирів;
- 2) щотижнева міграція мешканців із прилеглої агломерації в радіусі 150-300км (села, селища, малі міста), де мігранти народилися, виростили та здобули середню освіту і де проживають їхні батьки до місць прикладення праці – мегаполісу (Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Запоріжжя,

«АРХІТЕКТУРА»

Донецьк, Луганськ, Львів та інші). Сукупна кількість мігрантів приблизно складає 11-14 мільйонів;

3) незворотна міграція із розорених сіл, селищ, дрібних міст України у великі міста або за межі України у ближні держави Європи або навіть у віддалені держави та які економічно та політично є більш стабільними.

Стихійний міграційний вплив на найкрупніші та крупні міста спонукав до низки соціально-економічних, планувально-демографічних проблем, збільшення у складі міграційного впливу багатонаціонального населення із держав колишнього СРСР (Згідно даних міграційних служб станом на 01.01.2019р. для «приймаючих» регіонів та міст він склав: для Києва – 45-47%, Харкова – 27-33%, Львова – 10-15%, Одеси – 8-11%). У планувальній структурі міст стали формуватися ореоли розселення груп мігрантів за національною ознакою (в основному поблизу торговельних ринків), за соціально-майновою (райони «престижної адреси», високого комфорту міського середовища та центральних кварталів), підсилюючи соціальну стратифікацію населення. Розміщення сфери обслуговування та місць прикладення праці у центр міста визначило нові полюси соціально-мотивованої активності. «Престижність адреси», розміщення об'єктів ринку праці та нерухомості переважають за кількістю показників, які визначають причину концентрації офісів (92%), торговельно-побутових закладів (83%), банків (68%) в центральній «престижній» частині міст, житлового будівництва (73%). Дослідженням проблеми міграції населення (1960-1990 рр.) виявлена залежність розміщення виробництва на території певного регіону і майже автоматичне переселення туди ж частини населення. Міграція розглядалась як функція від кількості вільних робочих місць, а територіальна локалізація інвестицій на розвиток виробництва – як причина зміни загальної кількості населення і його вікової структури. Варто зазначити, що в столиці м. Київ та мегаполіси Харків, Дніпро, Одесу, Запоріжжя, Львів та інші міста завжди мігрувало місцеве населення

з прилеглих агломерацій України, а також з інших держав (Грузія, Азербайджан, Корея, Китай тощо), які селилися навколо своїх робочих місць-ринків. Найбільше масове міграційне переселення людей до міст і особливо до великих міст-мегаполісів зареєстровано після розпаду в 1991 році СРСР. Разом з тим у великих містах-мегаполісах за цей же період зареєстрована міграція корінних мешканців у близьке та далеке зарубіжжя – до Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки, Ізраїлю, Бразилії, Аргентини, Канади, Австралії, держав Західної Європи. Точних даних про кількісний та якісний склад таких мігрантів не виявлено, маємо лише інформацію зі шпальт газет, радіо, телебачення в межах 1991-2018 рр. З України за цей період мігрувало близько 20 млн. чоловік. З міста Києва за цей же період мігрувало близько 50 тис. чол., а з Харкова – близько 45 тис. чоловік. Якісний склад мігрантів – молоді і середнього віку перспективні вчені, багаті люди, мігранти робочих перспективних професій; мігранти за національними ознаками.

Містобудівний контекст у вивченні міграції населення розкриває механізм структурної реорганізації великих міст. Світовий досвід вирішення містоекономічних проблем в умовах ринкової економіки демонструє приклади активного використання моделей міграції для реалізації концепцій соціально-економічного та демографічного розвитку.

Ієрархія за рівнем розвитку регіонів по урбанізації склалася ще на початок 60-х рр. 20 ст. Міграція на Україні має чіткий поділ на: 1) маятникову щодобову в радіусі до 100 км та щотижневу в радіусі до 300 км; 2) незворотну – з прилеглої агломерації та близького і далекого зарубіжжя.

Якщо в 19 ст. і майже до початку 90-х рр. 20 ст. інтенсивна малокваліфікована міграція робітничої сили в основному була направлена на освоєння індустріально-розвинених регіонів, то друга хвиля, що сформувалася після розпаду СРСР має як висококваліфіковану, так і малокваліфіковану робочу силу і, в переважній більшості, заповонила і значно розширила ринки торгівлі. Така міграція загострила

соціальну, житлову, транспортну і в деякій мірі продовольчу ситуацію. Маятникова міграція сприяла зростанню соціально-функціональних зв'язків між поселеннями та розширенню процесу агломерації.

Вага регіону, надвеликого міста і його активність при формуванні загальноукраїнського міграційного напрямку, особливість його економічного, географічного статусу та урбанізації, поліцентризму систем розселення, нагромадження планувальних, композиційних (естетичних), екологічних, транспортних і ергономічних проблем, відкритість до впровадження інноваційних методів регулювання міст, удосконалення архітектурно-будівельної діяльності, формування ринку житла дають підставу території України в якості об'єкта дослідження для розробки методів реорганізації існуючих містобудівних систем. Теоретичними напрямками досліджень є:

Система «зелених хвиль» (перевага) у розвитку напрямів міграційних переміщень, де населений пункт є результатом його взаємодії із середовищем помешкання і визначається сукупністю властивостей цього середовища життєдіяльності, варіативність яких формує блок цілеспрямованих взаємодій на розвиток усіх територіально-просторових структур і структурних одиниць регіону або мегаполіса.

Зміна цільових настанов у загальній ринковій економіці і мотивація переміщень як між населеними пунктами (мегаполіс – агломерація) так і в міському середовищі залишили незмінним прагнення людини до мінімізації матеріальних та фізичних затрат при досягненні необхідних об'єктів. Дослідження базуються на окремих положеннях системного аналізу.

У дослідженнях встановлено прямий зв'язок між вирішенням соціальних та економічних проблем і регулюванням міграційних потоків населення України як знаряддя регіональної політики, яка враховує наповнення містобудівної діяльності, стимулює залучення інвестицій для розвитку територій, регулює державні і комерційні інтереси забудовників. Встановлені проблеми територій (зон або

регіонів) і міст, котрі можна вирішити інвентаризацією внутрішніх ресурсів – тобто реанімацією резервів шляхом нової інтерпретації громадських і державних структур при врахуванні локалізації економічних і соціальних зв'язків. Провідну роль відіграє реконструкція компонентної структури містобудівного об'єкта на різних рівнях (узагальнено досвід ринкової економіки з регіонального (територіального) планування Західної Європи, США і Канади). Активна позиція з питань реконструкції і пошуку внутрішніх резервів розвитку належить міському просторовому каркасу різних територій міста.

Відомо, що вирішення проблем регіонів, що знаходяться у стані стагнації, напряму пов'язане з розвитком вільних економічних зон. Це, обов'язково, передбачає скрупольозний аналіз розселення міграційних трудових ресурсів, визначення напрямків вектора, трудових кореспонденцій, кількісні і якісні їх показники; тиск на транспортну комунікаційну систему регіону та міста. Приватизація промислових об'єктів, слабо виражена громадська або, так звана, муніципальна власність, формування промислових галузевих об'єднань, фактичний провал змішаної власності вимагають негайного економічного і містобудівного обґрунтування і наповнення реконструкції.

Транспортно-інженерний каркас та інфраструктура. Проектування транспортного каркасу (конфігурація, локалізація, напрям міжселенних зв'язків), збалансованого розвитку систем громадського та індивідуального транспорту переконливо вимагають аналізу ієрархічного рівня або хоча б ролі міста в міграційному обміні (У своїй монографії «Проксемічні проблеми двох укладів життя» автор статті довів, що активну позицію в мегаполісі у щодобових міграційних переміщеннях займає автомобільний транспорт. Це ж можна віднести і до міграційних переміщень за межами великих міст). Реконструкція транспортної мережі припускає можливість: створення нових напрямків зв'язків, модернізація існуючої мережі, формування громадсько-транспортних центрів, диференціація транспортних ліній і

«АРХІТЕКТУРА»

коридорів (швидкісні характеристики, кількість маршрутів, збільшення інвестицій на дорожнє будівництво, у т.ч. гостро хворобливе питання якості дорожнього покриття).

Система громадських центрів. Створення єдиної системи обслуговування міста включає до себе: зону підгородніх (приміських) поселень, активні центри сільської агломерації, дорожньо-транспортно-комунікативний зв'язок. Факторами, що визначають характерні особливості територіально-просторової дислокації об'єктів у містах стають: значимість потенційної зони обслуговування; кількісний і якісний зріз міграційного потоку населення, розвиненість ринку нерухомості. Дослідженням встановлено, що наповнення заходів з реконструкції міського середовища треба пов'язувати з напрямом містобудівної політики та завданнями з регулювання міграційних потоків у планувальній структурі регіону та міста.

I етап (1934-1941 рр.) – розвиток великих промислових центрів. Міграційні потоки мають векторний напрям переважно в промисловий центр – Донецький басейн. Трудові внутрішньоміські міграційні переселення досягають 70-75% за рахунок цілеспрямованих переселень з близьких та далеких регіонів РФ, України, Білорусі тощо, бо місцеве населення значно скоротилося за період масового голодомору на Україні 1932 – 1933 рр. Специфіка Донбасу – вугільні шахти, поблизу яких і виникали робітничі поселення, котрі згодом переросли в міста і містечка.

У планувальній структурі Донецька та Луганська здійснюються спроби формування «нового соціалістичного міста». Донецький басейн став конче необхідною енергетичною базою для розвитку Східного, Південно-Східного, Південного, Центральних і Північних зон-регіонів. Але найголовніша мета – індустріалізація України та розвиток усєї інфраструктури (машинобудування, літакобудування, танково-тракторні заводи і т.п.).

II етап (1945-1955 рр.) – реставрація зруйнованої промисловості, інфраструктури, соціальних та побутових закладів, а також житла. Паралельно з активним

розвитком системи загальноміських центрів, активно розвивається приміська і віддалена агломерації, але головним ядром системи «місто - агломерація» залишаються міські центри.

III етап (1956-1978 рр.) – розвиток міських (приміських) агломерацій. Основний масовий потік мігрантів забезпечувався спочатку з близької агломерації (приміські села, селища, райцентри). Отже, працювала дуже неприємна схема: сільські аграрні поселення пустіли, а промислові міста стали надмірно переважуватися міграційними щодобовими і щотижневими маятниковими переміщеннями. У планувально-композиційному просторовому каркасі міста робляться спроби розширення системи загальноміського центру. Паралельно мають розвиток районні центри, особливо в радіусі щодобових маятникових міграцій за схемою «село – місто – село». Крім того, у значних і великих зонах концентрації місць праці мають розвиток місцеві центри обслуговування.

У територіально-просторовому збільшенні системи загальноміського центра виявлено «стиснення» і концентрація зв'язків у напрямку ядра центра. Приміські районні центри, центри невеликих (до 30 тис. мешканців) містечок стрімко втрачають потенціал розвитку власного громадського центра, котрий змінює свою функцію на транзитний громадсько-транспортний вузол структури просторово-композиційного каркасу великого міста.

IV етап (1979-1981 рр.) – формування регіональних систем розселення; розвиток процесів деконцентрації і зростання сільської агломерації (районні центри, селища міського типу тощо). Формування поліцентричної структури. Диференціація функцій та розвиток транспортного сполучення за рахунок розширення лінійного зв'язку. Система загального міського центру є багатоструктурною. Околичні території придбають нові якості у зв'язку зі збільшенням міжселенних міграційних процесів обміну.

V етап (1982-2018 рр.) – крен регіональних міграційних процесів розселення, аж до їх повної деформації під впливом геополітичних змін і зміни напрямків

міграційного «дрейфа». Дослідження потребувало від автора змістовного розширення класифікації міграційних потоків: аналізу їх циклічності, дальності розповсюдження, цільової адресності міграції.

Співставляючи та аналізуючи отримані результати чисельності населення міських і сільських поселень відносно центрів розселення, а також з еволюцією темпів їх зростання дозволив виявити динаміку руху границь маятникової і незворотної міграції в масштабах регіонів на характерних етапах.

Стратегічне соціально-економічне планування розроблене Кабміном і відповідно погоджене з високими чиновниками «пробуксовує» фактично по усіх ланках: згортаються програми зведення дешевого молодіжного житла та робочих міст, прибутки держави (ВВП) тануть у недоборі податків з приватних та фізичних осіб (з'являється зарплатня «в конвертах», зарплата робітника понижається до мінімуму 1,5-3,0 тис. грн. на місяць). У цей період (1991-2019 рр.) індексом розвитку територій є показник «якості житла». Існуючі до недавня системи оцінок розвитку територій (регіонів) не несуть ринково зорієнтованого містобудівного контексту. Автор статті пропонує оцінку проводити через ступінь міграційної привабливості території, а саме: ступінь розвитку соціально-економічної і територіально-просторової структури поселення, котра відображує можливість отримання прибутку, працевлаштування, покращення житлових умов, політичного, соціального та екологічного сервісу.

Виражені у різних натуральних показниках, отримані фактори зводяться до єдиного інтегрального показника (безрозмірного) на основі кваліметричної оцінки.

$$P_{\phi} = \sum_1^n Ld_{\eta} \cdot Bd_{\eta}$$

де P_{ϕ} – інтегральний показник на основі кваліметричної оцінки; d – номер фактора; η – номер просторової ділянки; Ld_{η} – показник відносного співвідношення між нормативним та фактичним значенням фактора; Bd_{η} – ступінь значущості фактора; n – кількість факторів, що розглядаються.

Розрахунок ступеня міграційної привабливості (станом на 01.01.2019 р.) для низки великих та середніх міст України має таке ранжування (рейтинг): Київ – 9,3; Харків – 8,7; Луганськ – 2,3; Донецьк – 2,9; Дніпро – 7,15; Запоріжжя – 6,52; Херсон – 3,42; Миколаїв – 4,17; Одеса – 5,9. У розрахунках використовувались показники статистичних служб.

Розвиток ринкової економіки сприяв активізації ролі ринку нерухомості в регіонально-територіально-обласних міграційних процесах. Загальний приріст кількості житла, доступного за ціною для соціальної групи середньомайнових прошарків населення, може виступати гарним (у деякій мірі) індикатором міграційної потенції населення, а факторами (які зберегли стійку активну привабливість населення) виступають: місця прикладення праці, доступний за ціною політикою ринок житла; сервіс обслуговування, у тому числі: належний комфортний рівень дорожньо-транспортного зв'язку, належний рівень медичного, освітнього, правового, конфесійного забезпечення.

Обговорення результатів. Міжнародні конференції: Архітектура та екологія, жовтень 2016р. у КНАУ [11], Архітектура, Будівництво, Дизайн, березень 2018р. у КНАУ [12], Архітектура та Будівництво, березень 2019р. у ХНУБА [13]; Публікації у фахових вісниках: SWorld (International Scientific Journal), 2015, т.13 [14], Науковий вісник будівництва, ХНУБА, 2017 р. [15].

Висновки. Виявлено основні принципи та методи регулювання міграційних потоків містобудівними засобами. Створено композиційно-планувальні основи для центрострімких тенденцій у русі функцій у користувачів.

Встановлено інтегрований критерій якості життя умовного мешканця і рівень розвиненості ринків нерухомості, працевлаштування та різних послуг – «Показник міграційної привабливості території».

Розроблено оцінку - ступінь міграційної привабливості території, а саме: ступінь розвитку соціально-економічної і територіально-просторової структури поселення, котра відображує можливість

отримання прибутку, працевлаштування, покращення житлових умов, політичного, соціального та екологічного сервісу.

Перспективи подальших досліджень. Розробити метод планувальної таксонометрії (з метою подальшого визначення територіальних його меж). Тобто територіально-функціональні інтегровані підтвердження містобудівним, соціально-економічним керівним впливом, змістовно характеризують спільність людей, об'єднаних у межах локалізації функціональних пішохідних зв'язків і концентрації виробничого, соціального, економічного, культурного та інформаційного потенціалу території з урахуванням інтересів обслуговування мешканців, задоволення їх потреб і забезпечення належного рівня життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ребайн Т.Я. Формирование системы расселения на территории Куйбышевской области. *Материалы 20-й Международной научной конференции «Творческий вклад молодых ученых-строителей и проектировщиков в пятилетку эффективности и качества»*. КуЙСИ, 1980. Т.1. С. 27-29.
2. Височин І.А. *Композиційна організація просторової системи щодобової міграції у мегаполісі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. арх.: 18.00.01*. Харків, 2013. 36 с.
3. Посацький Б.С. Нові міста у Європі-тенденції 1980-1990-х років. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Архітектура*. Львів, 2005. №1 (23). С. 31-42.
4. Линч К. *Совершенная форма в градостроительстве*. / пер. с англ. В.Л. Глазычева. М.: Стройиздат, 1986. 264 с.
5. Посацький Б. С. *Простір міста і міська культура (на зламі ХХ – ХХІ ст.)*. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 208 с.
6. Бунин А.В., Саваренская Т.В. *История градостроительного искусства*. М.: Стройиздат, 1979. Т 1. 495 с.
7. Гольдзамт Э.А., Швыдковский О.А. *Градостроительная культура европейских социалистических стран*. М.: Стройиздат, 1985. 436 с.
8. Gzell S. *Wies w rejonie wielkich miast. Miasto z widokiem na wies: materialy sesji naukowej*. Warszawa: TONZ, 1998. 190 p.
9. Heczko-Hoxowa E. *Idea zrownowazonego rozwoju a planowanie przestrzenne miasta: Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne*. Krakow: PK, 2001. 196 p.
10. Poundbery-miasto ludzkiego s wiata. *Archivolta*. 2002. № 1. P. 14.
11. Височин І.А. Методика досліджень композиційної структури системи міських просторів щодобової маятникової міграції. *Архітектура та екологія: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 31 жовтня 2016 р.) К.: НАУ, 2016. С. 60-62.
12. Височин І.А. Стан візуально-інформаційного простору м. Суми на сучасному рівні. *Міське середовище – ХХІ сторіччя. Архітектура. Будівництво. Дизайн: Тези доповідей III Міжнародного науково-практичного конгресу*, м. Київ, 14-16 березня 2018. С. 119-120.
13. Височин І.А. Вплив масштабності на гармонізацію міського середовища. *Матеріали 74 наук.-технічної конференції ХНУБА*, 5-6 березня 2019р. Харків, 2019. С. 8-10
14. Височин І.А. Взаємовідношення міграційних переміщення населення та і розвиток містобудування (теоретичні основи). *Сбор. научн. трудов «Искусство, архитектура, строительство» Sword*. Иваново: Маркова А.Д., 2015. Вип. №1 (38). С. 39-54.
15. Височин І.А. Вплив міграційних процесів на формування структури містобудівного об'єкту. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, 2017. №4. Т.90. С. 14-23.

Височин І.А. МИГРАЦИОННЫЕ ПЕРЕМЕЩЕНИЯ ЖИТЕЛЕЙ И РАЗВИТИЕ УРБАНИЗАЦИИ. В статье поданы теоретические основы взаимоотношений миграционных перемещений населения и развитие урбанизации. Разработаны методы структурной реорганизации градостроительных систем, которые подвержены влиянию миграционного давления, для создания композиционно-планировочных основ, обеспечивающих устойчивое развитие территорий регионов и мегаполисов. Выявлены основные принципы и методы регулирования миграционных потоков градостроительными средствами. Созданы композиционно-планировочные основы для центростремительных тенденций в направлении пользователя. Установлен интегрированный критерий качества жизни условного жителя и уровень развитости рынков недвижимости, трудоустройства и различных услуг – «Показатель миграционной привлекательности и территории». Разработана оценка - степень миграционной привлекательности территории, а именно: степень развития социально-экономической и территориально-пространственной структуры поселения, которая отображает возможности получения прибыли, трудоустройства, улучшения жилищных условий, политического, социального и экологического сервиса.

Ключевые слова: миграция, миграционные перемещения, агломерация, пространственный каркас, функция трудового тяготения, маятниковая и еженедельная миграция, «престижность адреса».

Vysochin I.A. MIGRATION MOVEMENTS OF POPULATION AND URBAN DEVELOPMENT.

The article presents the theoretical basis for the relationship between migration and population development of urbanization. Development of methods for structural reorganization of urban systems affected by migration pressure to create compositional planning bases that would ensure sustainable development of territories of regions and metropolitan areas. Revealed the basic principles and methods of regulation of migration flows by urban development. Compositional planning bases for centripetal tendencies in the movement of functions in users have been created. An integrated criterion for the quality of life of a conditional

resident and the level of development of the real estate markets, employment and various services - "Indicator of the territorial migration attractiveness" have been established. The estimation is made of the degree of migration attractiveness of the territory, namely: the degree of development of socio-economic and territorial-spatial structure of the settlement, which reflects the opportunities for profit, employment, improvement of living conditions, political, social and ecological service.

Keywords: migration, migratory movements, agglomeration, spatial framework, function of labor attraction, pendulum and weekly migration, "prestige of the address".

DOI: 10.29295/2311-7257-2019-98-4-43-49

УДК 72.01

Дубинський В. П., Таха Али

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, e-mail: vdubinskiy60@gmail.com; orcid.org/0000-0003-4904-5755)*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ СУЧАСНИХ ЖИТЛОВИХ РАЙОНІВ

У статті пропонується розглядати архітектуру житлових районів як значущу частину загальної системи міста, яка активно бере участь в процесах його коеволуційної інтеграції в навколишнє середовище. Це означає, що формування архітектурної складової житлових районів повинно відбуватися таким чином, щоб споживання ними соціальних, техногенних та природних ресурсів регіону не призводило до деградації навколишнього середовища. Архітектура житлових районів постіндустріальних міст змушена трансформуватися під тиском нових реалій часу. В даному випадку мається на увазі четверта індустріальна революція, демографічний перехід, глобалізація економік, дефіцити життєво важливих ресурсів, загострення екологічних факторів і безліч інших аспектів, що привнесені в життя міста процесами розвитку нашої цивілізації. Дана стаття перша з циклу запланованих робіт, метою яких є вироблення концепції коеволуційної інтеграції в природне середовище житлових районів міста.

Ключові слова: архітектура, житлові райони, коеволуція, соціальні, природні та техногенні ресурси, первинний, вторинний і третинний сектор економіки.

Вступ. Останні два десятиліття фахівцями практично всіх областей знання проводився активний пошук інновацій, орієнтованих на вирішення глобальних криз, що відбуваються в сучасному суспільстві. В роботі Дубинського В.П. [1] досліджено вплив на архітектуру 7 основних криз: соціальної, економічної, енергетичної, культурної, аграрної та інформаційної. Як відгук на проблеми що здатні поставити сучасні міста на межу виживання в науці створені і розвиваються концептуальні напрями, орієнтовані на підвищення екологічності та ресурсозбереження їх архітектурної складової. На думку автора, серед інноваційних напрямків в архітектурі, найбільш перспективними для розвитку теми можна вважати концепції:

«Системи добровільного екологічного сертифікування будівель», «SMART системи», «регіоналістику», «Етичне споживання». Серед інших ці напрями обрані з наступних причин:

А) Системи добровільного екологічного сертифікування будівель є стратегіями, що самостійно розвиваються та стимулюють процеси впровадження екологічних інновацій в будівництво і архітектуру.

Б) «SMART системи» формують комплексний інструментарій цифрового управління на всіх рівнях масштабування: від локального архітектурного об'єкта до міста і регіону.

В) Регіоналістика в архітектурі розглядає соціо-економічні, природні та